

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

ТЕМА: *Dos* у римском и савременом праву
- правни и економски аспекти -

МАСТЕР РАД

Кандидат:
Златко Младеновић
бр.инд. М 023/11

Ментор:
Доц. др Марија Игњатовић

Ниш, мај 2014.

“ Римско право је попут гњурца, који с времена на време загњури,
па се поново појави на површину никад не изчезавајући до краја, чиме
добија трајни карактер “.

ГЕТЕ

САДРЖАЈ

1) Увод

1.1. Опште напомене -----	4
1.2. Дефинисање мираза-----	5
1.3. Предмет, циљ и хипотеза испитивања -----	7
1.4. Методи истраживања-----	8

2) *Dos* у римском праву

2.1. Зачеци мираза у старом веку-----	10
2.2. Појам и историјски развој мираза у свим развојним фазама римског права	12
2.3. <i>Dos</i> у преткласичном римском праву-----	13
2.4. <i>Dos</i> у класичном римском праву-----	14
2.5. <i>Dos</i> у посткласичном римском праву-----	16

3) Историјски развој мираза у средњовековном праву и праву грађанског друштва

3.1. Правна решења у средњем веку -----	18
3.1.1. Мираз у Византији-----	19
3.1.2. Мираз у средњовековној Италији-----	24
3.1.3. Мираз у средњовековној Француској-----	28
3.1.4. Мираз у средњовековној Немачкој-----	30
3.1.5. Мираз у средњовековној Србији-----	31
3.2. Мираз у грађанском друштву-----	34
3.2.1. Француски грађански законик-----	35
3.2.2. Аустријски грађански законик-----	38
3.2.3. Српски грађански законик-----	39

4) Мираз у савременом праву ----- 44 |

ЗАКЉУЧАК----- 46 |

ЛИТЕРАТУРА

1.1. Опште напомене

У савременом праву питање регулисања имовинско – правних односа будућих супружника једно је од главних. Изузетно занимање за ово питање произилази из чињенице да од његовог правилног регулисања зависи будући имовински и лични однос брачних другова.¹

Још код старих народа постојала је свест о постојању потребе за уређењем имовинских односа будућих брачних другова. О томе сведоче сачувани текстови древних законика Старог Истока и Грчке у којима се указивало на потребу склапања веридбених уговора у циљу озакоњења будуће супруге.²

Предбрачно имовинско – правни односи у римском праву могу се пратити кроз следеће институте: *sponsalio* (веридбе), *donatio ante nuptias* (даривања младе) и *dotis dictio* (свечаног обећања мираза).

У римском праву *Dotis dictio* било је свечано обећање мираза (*dos*), којим је жена или њен шеф породице или евентуално треће лице доприносило њеном мужу са намером да се намире трошкови домаћинства (*ad matrimonii onore ferenda*). У римском праву свечано обећање мираза појављује се у три облика:

1) *promissio dotis*, стипулација која је сачињена од свечаног питања будућег мужа и свечаног уговора даваоца мираза,

2) *dictio dotis*, једнострана појава воље, коју је жена давала, тј. њен шеф породице и

3) *datio dotis*, који се од претходна два разликиовао на тај начин што су се њиме поједина миразна добра могла заиста пренети на мужа.

Овакав мираз у римском праву утицао је на даљи развој мираза у средњовековном праву.

¹ О томе: Ковачек - Станић, Г. - Упоредно породично право, Нови Сад, 2002, стр.43.

² О томе: Вишић, М.- Законници древне Месопотамије, Загреб, 1989, стр. 86.

Средњовековно брачно и породично право имало је неупоредиво више новина у односу на римско право. Правилима црквеног права у највећој мери регулисао се имовинско - правни однос вереника, а у доста мањој мери применом обичаја и одредаба римског права.

У грађанском друштву имовинско – правни режим будућих супружника добио је своју нову димензију. У кодификацијама грађанског друштва тежило се увођењу уговорног режима, а он би служио да се на основу њега реше питања која су везана за брачне и предбрачне имовинско – правне односе.

Проблематиком регулисања имовинско – правних односа бавио се велики број романиста, социолога и психолога. У бившој Југославији ову област испитивали су: Ж. Милосављевић, Д. Аранђеловић, И. Пухан, М. Митић, К. Томашевски, А. Маленица, М. Драшкић, З. Поњавић, Б. Радовчић, М. Беговић, М. Младеновић, М. Хаџи-Василев, Д. Мицковић, И. Мајсторовић, Ж. Бујуклић, М. Јовановић, Б. Чучковић, Л. Маргетић, В. Корошец, Б. Бучковски, Р. Суджум и остали.

1.2. Дефинисање мираза

Почевши од старог века па на даље, постојала су различита схватања мираза и његове сврхе.³ Због тога, мираз се није могао уврстити под неке уобичајене калупе грађанског и стварног права. С обзиром да је мираз стално мењао своју важност, улогу и значај кроз историју, он се често отимао логици права.

Најприхватљивија дефиниција мираза била је та по којој он служи да се олакша терет приликом издржавања породице, која иначе лежи на мужу.

Тако *Хамурабијев законик* помиње мираз под техничким термином *шерихта*, напомиње да жена *шерихту* доноси од свог оца, а уколико би отац умро пре удаје своје кћери, обавеза опремање невесте прелазила је на невестину браћу.⁴

³ О томе: Станимировић, В.- Антички свет, европска и српска наука, Београд, 2009, стр. 336.

⁴ Хамурабијев законик донет је по старој хронологији 1793 – 1750 п.н.е., а по новијој све прихваћенијој периодизацији између 1709 – 1669 године. Назив је добио по вавилонском цару Хамурабију.

По тој дефиницији мираз је био ћеркин наследни део који она добија од свог оца приликом удаје.

Мираз у старом Египту дефинисао се као плаћање одређене суме новца будућем супругу, а циљ је био да жена која га даје постане његова супруга.

Кроз дугу историју старог Рима мењала су се схватања као и саме дефиниције мираза. Неки од римских правника мираз су сврставали у мужевљеву имовину. Други су га сматрали женином посебном имовином, а трећи, пак, тежили су да споје претходне две дефиниције мираза признањем да мираз улази у мужевљеву имовину, али да припада жени.

Арђава набраја три циља којима је могао да послужи мираз у Риму: а) он је био женин допринос у издржавању породице, б) био је женино материјално обезбеђење у случају развода или смрти мужа и в) представљао је женин наследни удео у очевини.⁵

Овакво дефинисање мираза је преко римског права реципирано у европско нововековно право, па је преко *Аустријског грађанског законика* стигло у српско право XIX века. Задојени римским правом, *Аустријски грађански законик* и *Српски грађански законик* дефинишу мираз као и оно имање које супруга мужу донесе, било њено сопствено, било од кога другог добивено ради лакшег живљења.⁶

Дефиниција мираза у обичајном праву Србије била је нешто другачија. Обичајно право на мираз гледа као на наследни део ћерке као и на само њено обезбеђење у браку.

⁵ О томе: Арђава, А. – *Women and law in late anti late antiquity*, Oxford, 1998, str.52.

⁶ Види: Марковић, Ј. – *Породично право*, Београд, 1920, стр.138.

1.3. Предмет, циљ и хипотеза истраживања

Предмет овог истраживања је изучавање института мираза, његових основних обележја, као и његов развој кроз историју са циљем да се прикаже његов утицај од Рима па до савременог права.⁷

Осим постојећег основног циља, постоје и два секундарна циља, а она подразумевају приказ развоја овог института од Рима па до савременог права, као и да се јасније увиде услови под којима се овај институт развијао у савременом праву.

Истраживање института мираза захтева да се детаљно сагледа анализа његовог развоја од његовог настанка код старих народа до правног регулисања у римском праву кроз сва три периода римског права, потом средњег века, законских решења у праву грађанског друштва и, коначно, до решења садржаних у упоредном савременом праву.

Уколико се посматра кроз историју, питање мираза одсликавало је време у коме се регулисало. Сачувани текстови древних закона Старог истока и Грчке сведоче о томе да је још код старих народа постојала потреба за свечаним обећањем мираза. И код ових закона појављују се први облици даровања приликом озакоњења будуће супруге, односно, приликом њене куповине.

У преткласичном периоду римског права, ова потреба била је регулисана углавном правилима религије. Коначно, доношењем Закона XII таблица које је представљало кодификацију дотадашњег створеног обичајног права, стремило се ка правном регулисању овог института.

Из тог разлога прецизније се може констатовати да се историја мираза почела да мења тако што су се правила верског карактера замењивала прописима грађанског права. Мираз у класичном периоду имао је исту заступљеност и као религиозна и као правна форма с тим што су обе биле самосталне и различите.

⁷ О томе: Игњатовић, М.- Предбрачни имовинско – правни односи у римском и савременом праву (докторска дисертација), Скопље, 2008, стр. 15.

У посткласичном периоду римског права мираз је наставио свој развој започет још у класичном периоду. Посткласични период је период у коме је институт мираза добио свој обавезни карактер.

У средњовековном праву институт мираза није се битније мењао у односу на оно како је био регулисан у римском праву. До битнијих измена није дошло због тога што су питања уређења имовинских односа будућих супружника у средњем веку била претежно регулисана правилима обичајног и римског права.

Са развојем грађанског друштва и мираз је добио свој нови облик. У грађанском друштву питање мираза регулисало се посебним уговором, тј. уговор постаје основни инструмент којим се регулише миразни однос будућих брачних другова. Основни циљ овог рада јесте тај да се утврди степен утицаја римског мираза на даљи развитак и дефинисање овог института у савременом праву.

1.4. Методе истраживања

Прикупљање података који су потребни да би се испитао институт мираза, представља врло сложен и дуготрајан процес. Овом процесу претходе одређене систематизоване јасне процедуре које неминовно воде до одређених научних сазнања. Зато, у реализацији испитивања овог института примењује се научно истраживачки метод.⁸ За проучавање овог института користе се адекватни основни и посебни научно-испитивачки методи и технике с обзиром да је то врло сложен процес коме претходи детаљна анализа.

Проучавање мираза у основи је подељено у два дела.

У првом делу анализираће се развитак мираза у римском средњовековном праву као и у грађанским законцима XIX и XX века.

⁸ О томе: Лукић, Р.- Методологија права, Београд, 1977, стр. 25.

Историјски и синхронистички метод су методи који ће се користити за прикупљање података и развитак института мираза. Осим тога посебна важност биће стављена на примарне и секундарне изворе, односно, правне акте и документа.

Други део биће посвећен испитивању института мираза у савременом праву, а у њему ће се користити нормативни компаративни метод, а исто тако биће проверена сва сазнања на које упућује претходна анализа института мираза. Тако ће се потврдити основна хипотеза која је постављена на почетку, а то је да је свакако утицај римског мираза и то онај који је свој облик добио у Јустинијановом праву, имао утицај на савремени развитак мираза.

2. *DOS* у римском праву

2.1. Зачеци мираза у старом веку

Још од старог века схватање мираза и његове сврхе испољавала су се различито. Из тог разлога дефиниција мираза не може прецизно да се да за овај период јер је он током историје често мењао своју улогу, намену и важност. Најлогичнија дефиниција мираза овог доба била је да је он служио олакшању терета издржавања породице која је падала на мужа.

Скоро све велике цивилизације познавале су мираз. У древној Египту жена је имала најповољнији положај. Жена је имала пуну правну и пословну способност, а њен однос са мужем био је изједначен.⁹ У старом Египту жена је имала могућност да сама одлучи за кога ће се удати као и да самостално учествује у регулисању сопственог будућег брачног односа. У Египту краљевски бракови подразумевали су брачни мираз који је био изузетно богат, а који је био праћен великим брачним давањима.

Пре самог чина закључивања брака у старом вавилонском царству обавезно је претходило усмено регулисање питања предбрачних односа будућих брачних другова, а у њему су се убрајала и питања везана за мираз, као и даривања младе без кога тај брак не био валидан. Старо вавилонско царство знало је за *шерикту* (мираз), имовину коју је млада уносила у брак, а коју је њен отац обезбеђивао до удаје.¹⁰

За време трајања брака *шерикту* је био лична својина жене, а коју су наслеђивала деца у случају да она умре. Ако деце није било, он се враћао њеној првобитној породици. *Нунду* је био саставни део предбрачног уговора који је подразумевао све вредне поклоне које је будући муж дао својој жени пре или током брака.

⁹ О томе: Станимирвић, В.- Брак и брачна давања, Београд, 2006,стр. 37.

¹⁰ О томе: Николић, Д. – Опште правна историја, Ниш, 2007,стр.64.

Веома значајно место у праву Грка заузимао је мираз. *Kirios* (старатељ) девојке био је у обавези да обезбеди мираз. Скоро све девојке имале су мираз. Док се сестре нису удале, браћа се не би женила. Они су чак помагали и у обезбеђењу мираза.

За време трајања брака, муж је управљао миразним добрима. Ако би дошло до развода брака, муж је био у обавези да мираз врати жени. Уколико би муж умро, а деце није било, онда би мираз припадао жени. Међутим, ако је деце било, онда се мираз сматрао њиховим наследним делом са обавезом да доживотно издржавају мајку.

У Грчкој су мирази били веома издашни, а то се посебно односило на велике земљопоседнике. У Атини мираз се означавао са два термина. Први је био *proikis* који се односио на мираз који је жена доносила мужу ради лакшег издржавања породице. Други је био *ferne* који се односио на спрему коју је жена уз мираз доносила у брак. Под миразом се подразумевао новац као и непокретне ствари. Он се могао дати и након закључења брака, а могао је да се исплаћује у више рата.

Муж је био у обавези да ако дође до престанка брака да надокнади вредност мираза или да врати миразна добра истог квалитета, исте количине и исте вредности. У случају смрти жене, мираз би припадао њеним синовима, а ако деце није било, мираз би се враћао ономе који јој га је дао.

Ако муж умре, жена је имала могућност да са децом остане у кући свог мужа или, пак, да се врати у кућу свог оца.

2.2. Појам и историјски развој мираза у свим развојним фазама римског права

У Риму се мираз развијао паралелно са развојем брака.

Приликом закључења брака, муж је преузимао обавезу на себе да се стара и издржава породицу. Са циљем да се олакша подмирење тих трошкова, помагала је женина имовина коју је она или за њу неко дао ради олакшања трошкова брачне заједнице. Та имовина називала се мираз (*dos*). Регулисање мираза у најстаријем преткласичном периоду вршило се коришћењем обичајног права. У овом периоду постојала је нека врста мираза који је муж, односно, његов *pater familias* ако је муж био лице *alieni iuris*, присвајао и који је у потпуности улазио у имовину породице мужа. Над тим миразом муж је имао потпуно власништво које је било трајно и коначно. У случају смрти жене или ако би дошло до развода брака, мираз би остајао мужу, тј. његовој породици. Крајем преткласичног периода долази до интервенције закона којим се хтело заштити женино право над миразним добрима.¹¹

У наредном класичном периоду мираз који је жена доносила, исто је прелазио у имовину мужа, с тим што је тада закон наметнуо одређена ограничења мужу приликом располагања миразом. Тако је муж у одређеним случајевима морао да врати мираз, а било му је забрањено да отуђује земљишта у Италији, дата у мираз.¹²

У посткласичном периоду Јустинијаново законодавство доноси корените измене у схватању и регулисању мираза. Након дугог периода мираз није више својина мужа, већ жене. Целокупна женина имовина била је осигурана генералном хипотеком над мужевљевом имовином и она је могла врло лако да поврати свој мираз чак и у случају док траје брак.

¹¹ Види: Пухан, И. – Римско право, Београд, 1977, стр. 168.

¹² Види: Станимировић, В. – Брак и брачна давања, Београд, 2006.стр. 87.

2.3. *Dos* у преткласичном праву

У најстаријем периоду Рима право није регулисало мираз. По њему није постојала дужност жене да мужу да мираз.

Међутим, то што мираз није био правно регулисан, не значи да га није било.¹³ По обичајном праву приликом закључења брака, отац младе имао је обавезу да за њу да мираз. Све оно што би жена донела као мираз или што би стекла у току трајања брака, улазило би потпуно у имовину мужа, тј. његовог *pater familias*, ако је муж имао статус лица *alieni iuris*. Са том миразном имовином муж је имао овлашћења да неограничено располаже. Мираз је могао да отуђи или да оптерети хипотеком исто као и своју имовину.

Ако би дошло до развода брака, којег у том периоду скоро да није било, муж је задржавао мираз у целости. За манус брак то је било сасвим нормално, јер све што би жена унела утакав брак, припадало би мужу, тј. његовој породици.

Сви плодови од мираза припадали су њему, а са којима је он могао да располаже по сопственом нахођењу.¹⁴ Као сопственик мираза, муж је имао сва правна средства која су му потребна за правну одбрану и заштиту својине.

Код брака *cum manu* реституције мираза није било јер све што жена донесе као мираз, прелазило је у својину мужа. Њена имовина остаје код мужа иако дође до престанка брака, било мужевљевом смрћу, било женином смрћу.¹⁵

Међутим, временом и обичајно право претрпело је извесне промене. Те промене односиле су се на то да муж услед развода брака мора жени да врати бар један део миразних добара како она не би била изложена сиромаштву и оскудици. С обзиром да је удајом жена прелазила под манус свог мужа, она је раскидала агнатске везе са својом породицом и сву имовину би предала мужу. Самим тим, жена се могла наћи без средстава за живот.

¹³ О томе: Хорват, М.-Римско право, Загреб, 2002, стр. 159.

¹⁴ О томе: Пухан, И.- Римско право, Београд, 1977, стр. 168.

¹⁵ О томе: Ритер, А.- Данашње римско право, превод, Мијушковић, Д., Београд, 1896, стр.218.

Реституцију мираза муж је уговарао са својом и женином родбином, а од тога је зависило да ли ће и колики део миразних добара вратити. Муж је једино имао моралну обавезу да изврши реституцију. Поред моралне обавезе није постојало ни једно друго средство којим би се реституција мираза могла извршити.

Због свега овог наведеног, крајем преткласичног периода дошло је до интервенције законодавства где се постављало питање повраћаја мираза и за обезбеђивање његовог повраћаја које ће довести до тужбе *actio rei uxoriae*. Следећи битан корак у законодавној регулативи мираза био је закон *lex Iulia et Papia-Poppaea* којим су се имућни очеви обавезивали да својим ћеркама дају мираз.¹⁶

2.4. *Dos* у класичном римском праву

Када је реч о миразу, класични период у римском праву донео је одређене измене у његовом схватању. У класичном периоду мираз бива регулисан законом уместо до тада обичајним правом. Давање мираза постала је законска обавеза. Уколико је отац младе давао мираз, онда се радило о *dos profectia*. Међутим, ако је неко други давао мираз или сама млада, онда се радило о *dos adventicia*. Ако би се код *dos adventicio* одмах уговорио повратак истог у случају развода, онда би се говорило о *dos receptia*.¹⁷

По правилу, мираз се конституисао пре закључења брака. У зависности шта је предмет конституисања, могао се вршити на четири начина: *dotis datio*, *dotis promissio*, *dotis dictio* и завештањем. Код *dotis datio*, контституент је могао бити само отац. Он одмах преноси мужу својину или неко друго право без икаквог претходног уговарања.

¹⁶ О томе: Пухан, И. – Римско право, Београд, 1977, стр. 169.

¹⁷ О томе: Ритер, А.- Данашње римско право, превод, Мијушковић, Д., Београд, 1896, стр. 214.

Отац је то радио држећи се законских одредби које су важиле за прибављање и отуђивање својине. *Dotis promissio u dotis dictio* састоје се у обећању које конституент мираза чини према мужу у законској форми; то је обавезивање конституента мираза према мужу у форми уговора чији је предмет мираз. И четврти начин конституисања мираза могао се извршити у форми завештања, *dos legata*. Да би ви овај начин конституисања био важећи, завештање је морало да гласи на име мужа. Уколико би гласило на име жене, сматрало би се да конституисање није важеће.¹⁸

По законима класичног права, мираз који би жена донела мужу, је његова имовина, тако да муж или његов *pater familias* имају право коришћења, али не и располагања миразном имовином.¹⁹

У случају злоупотребе мираза могла им је бити уведена забрана управљањем мираза. Почетак ограничења располагања миразом јесте закон *lex lulia abuletaris*.²⁰ Овим законом забрањује се мужу отуђивање земљишта или других некретнина добијених по основу мираза без сагласности жене. Једино је спорно то што код овог закона се не зна да ли се ова забрана односи на земљишта у Италији или и на земљишта у покрајинама.

Нова схватања о својини над миразним добрима односила су се и по питању реституције мираза у случају престанка брака. Ако је брак престао смрћу жене, важило је правило да се свакако *dos profectia* треба реституирати, а *dos adventica* само ако је приликом конституирања мираза реституција била изричито уговорена.²¹ Приликом реституције *dos profectia* муж је имао право да задржи по петину мираза за свако дете. Уколико би развод био разлог престанка брака, онда се примењивало правило о ограничењу реституције миразних добара.

¹⁸ О томе: Ритер, А.- Данашње римско право, превод, Мијушковић, Д., Београд, 1896, стр.214.

¹⁹ О томе: Пухан, И. – Римско право, Београд, 1977,стр. 169.

²⁰ О томе: Хорват, М. – Римско право, Загреб, 2002,стр. 101.

²¹ О томе: Станимировић, В. Брак и брачна давања, Београд, 2006,стр.87.

Ако би кривицом жене дошло до развода брака, муж је имао право да задржи шестину мираза за свако дете. Том приликом, међутим, он није могао задржати више од половине мираза. Ако се радило и о прељуби жене, муж је задржавао део мираза и то по шестину. Међутим, муж је задржавао по једну осмину мираза због лакших неморалних дела жене.

Све ове одредбе везане за својину над миразом, конституисању и реституцији, углавном су прихваћене и у посткласичном праву.

2.5. *Dos* у посткласичном римском праву

Јустинијаново законодавство значиће задњи период развоја мираза у Риму. Оно ће донети битне реформе које се пре свега односе на својину над миразним добрима и његовом реституцијом. Важну улогу у овим реформама имало је право грчких провинција које је инсистирало на јачању жениних права над миразним добрима.²²

Давање мираза у овом периоду није више била морална обавеза, већ законска, а колика ће вредност истог бити, зависило је од статуса оба супружника као и њихових породица.²³ Све ствари које су се могле уживати, могле су бити предмет мираза. То су могле бити покретне као и непокретне ствари, али и извесна права. Тако се приликом конституисања мираза могло заснивати уживање, али и одустајање од одређених потраживања.

Приликом конституисања мираза, могла су се уговарати и додатна права, као на пример, начин коришћења миразних добара, време повратка мираза и о особи којој би евентуално био враћен мираз. По Јустинијановом праву, муж је власник мираза. Међутим, овакво схватање имало је само теоријско значење, јер је у суштини прави власник мираза била жена. Муж је могао само да користи миразна добра, али није могао да располаже са њима. Чак и ако би жена дала сагласност, мираз није могао да се отуђи.

²² О томе: Станимировић, В. – Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр.87.

²³ О томе: Ромац, А.- Римско право, Загреб, 1971, стр. 168.

Закон *Lex lulia de abuletaris* који важи за земљиште у Италији, проширено је у Јустинијановом праву и на земљишта околних провинција.²⁴

У случају да дође до злоупотребе мужа над миразом, жени је била призната генерална хипотека на мужевљевој имовини.

Тако је овом генералном хипотеком жена имала првенство у односу на остале хипотекарне повериоце.

Јустинијаново право је и у овом сегменту унело одређене измене.²⁵ Њиме су укинута готово сви случајеви у којима је муж могао да задржи мираз. Једини случај у коме је муж могао да задржи *dos*, јесте ако је жена била одговорна за развод брака. У свим другим случајевима муж је имао обавезу да врати мираз било да је уговорено или не.

Тужба која се подносила за повраћај мираза зове се *actio de dote*. Право на ову тужбу имао је конституент мираза, при чему је имао обавезу да докаже у чему је мираз конституисан. Муж није имао право на *retentions* осим на оне *propter impensas necessarias*. Мужу је имао одређени рок за повраћај мираза, али се том приликом правила разлика између покретних и непокретних ствари.

Непокретности су се враћале одмах, а покретне ствари у року од годину дана. Обавеза враћања мираза односила се само на ствари које су добијене. Муж је задржавао право да задржи приходе од мираза; приходе оне године када је брак престао, задржава у оној мери у којој је брак трајао. Муж је ствари враћао *in specie* и то у стању у каквом су се налазиле. У мужевљевој корист ишло је Јустинијаново право на тај начин што је ублажило његову одговорност за пропале доталне ствари. Јустинијаново право је мужу признало генералну хипотеку за осигурање захтева за предају обећаног мираза или захтева због евикције доталних ствари. Да би жена могла да оствари сва ова права која су се односила на повраћај мираза, важило је правило да њен *pater familias* може тужити само уз пристанак жене која је, иначе, под његовом влашћу.

²⁴ О томе: Станимировић, В. – Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр.88.

²⁵ О томе: Римац, А.- Римско право, Загреб, 1971, стр. 169.

3) Историјски развој мираза у средњовековном праву и праву грађанског друштва

3.1. Правна решења у средњем веку

У средњем веку су предбрачни и брачни имовинско-правни односи уређивани под великим утицајем цркве.²⁶ У том периоду мушкарац је имао најважнију улогу по свим питањима брака и веридбе, а исто тако и по питањима која су била везана за уређење односа брачних супружника.

У немачком феудалном брачном праву сам чин веридбе веома је личио на чин авансне веридбе установљеном у Јустинијановом праву. Заправо, сам чин веридбе могао се једино одвијати уз сагласност вереника и њеног оца.²⁷ Веридбени чин састојао се у томе што би будући вереник исплатио новац оцу своје веренице на име будућег брака. Тај новац који је отац добијао од вереника, предавао је самој вереници (ћерки). Уколико би дошло до раскида веридбе, односно, не дође до склапања брака, вереница би у том новцу налазила средство личне сигурности. Сам чин веридбе одвијао се пред црквеним органом и у складу са црквеним правилима.

Муж је старалац жене када је у питању било уређење имовинских односа будућих супружника. У складу са тим, муж је у браку имао водећу улогу и управљао је посебном (женином) и заједничком имовином. Ако би дошло до развода брака, жени су била призната само поједина имовинска права на заједничкој имовини.

Готово као у немачком, и у француском средњовековном праву муж је имао водећу улогу у уређењу имовинско-правних односа између супружника. Муж је, такође, управљао заједницом имовине супружника. Уколико би један од супружника умро, онај други би обавезно добијао половину преостале имовине.

²⁶ О томе: Игњатовић, М. - Предбрачни имовинско – правни односи у римском и савременом праву (докторска дисертација), Скопље, 2008, стр. 147.

²⁷ О томе: Николић, Д. – Опште правна историја, 2007, стр. 284.

Међутим, на југу Француске није постојала заједница имовине супружника. Ту је једино био признат миразни режим и ту је муж добијао мираз непосредно пре склапања брака којим је даље у браку управљао и од кога је убирао плодове у току трајања брачне заједнице. Такође је на југу Француске према прописима важило да уколико умре муж, мираз прелазио на жену, а уколико жена умре, он ће прећи на њене наследнике. Заправо, средњовековно брачно и породично право Француске имало је своје корене у црквеном, обичајном и римском праву.²⁸

3.1.1. Мираз у Византији

Византија од свог настанка показује велики низ разлика у односу на дотадашње римско право по питању брачног имовинског права. Остале гране права претрпеле су незнатне измене.²⁹

Сам Јустинијан унео је највише измена у брачно, породично и наследно право. Такође, обичаји су у доброј мери допринели да се брачно и породично право Византије обликује у великој мери. Сам тај спој закона и обичаја створиће једну хомогену целину прописа брачног имовинског права.³⁰

Иако је сама Византија била патријархална, положај жене у њој доста се поправио у односу на онај који је имала у Риму. Напредак положаја жене у Византији огледао се у томе што је она могла да стиче имовину као и да располаже истом. Равноправност мушкарца и жене у Византији одразиће се и на брачно имовинско право. Наиме, дотадашњи неприкосновени примат мираза у односу на друга брачна давања у Риму, замениће паралелно постојање мираза и дарова који у Византији долазе са мужевљеве стране.

²⁸ О томе: Игњатовић, М. - Предбрачни имовинско – правни односи у римском и савременом праву (докторска дисертација), Скопље, 2008, стр. 148.

²⁹ О томе: Станимировић, В.-Брак и брачна давања, Београд, стр. 19.

³⁰ О томе: Шаркић, С., Поповић, Д.- Велики правни системи и кодификације, Београд, 1996.стр.93.

Мираз није био само обично брачно давање, него и омиљено средство породичних стратегија које воде успону на друштвеној лествици.³¹ Ако је породица знала да на паметан начин искористи мираз, он је могао да јој донесе велико богатство. Сматра се да су дипломатски склопљени бракови и мирази који су их пратили обезбедили опстанак владајућој класи током последњих векова Византије. Како за своје, тако и за ванбрачне кћери, владари су давали мираз. Многи владари су, иако је то одступало од обичаја њихове државе, прихватили давање, односно, примање мираза, а све зарад њихових политичких циљева.

Мираз се састојао од некретнина, златника, намештаја, покућства, робова.. Мираз чија је вредност износила 100 фунти злата, углавном се сматрао великим. С обзиром да су ћерке у Византији имале право наслеђа, врло често се због великог мираза исцрпљивао њихов наследни део. Мираз је најчешће био процењиван (*diatimemonos*). Ако би дошло до престанка брака, муж је био дужан да надокнади процењену вредност. Међутим, мираз је могао да буде предат и без процене његове вредности (*adiatimetos*) и у том случају муж је морао да врати ствари које су му биле предате у мираз под условом да су оне постојале у тренутку престанка брака.

Родитељи младе су имали обавезу да обезбеде мираз. Углавном је ту обавезу имао отац, али и сама жена. Обавеза родитеља усвојених кћери је такође била иста као и правих родитеља. Будући зетови могли су се оженили и без мираза иако су родитељи били у обавези да га обезбеде својим кћерима.

³¹ О томе: Јовановић, М. – Августово брачно законодавство (кадукарни закони), докторска дисертација, Правни факултет у Београду, 1994, стр. 186.

У Византији још више долази до изражаја, нарочито у *Еклоги*, тенденција правничког препознавања, признавања и заштите власничких права жене на миразу.³² Сматра се да су женина деца коначно исходиште мираза, као и чињеница да је мираз служио, пре свега, заснивању нове породице.

Могуће је разликовати неколико периода у развоју брачног имовинског права у Византији. То су:

- 1) Јустинијаново право,
- 2) право исавријске династије (*Ekloga*),
- 3) законици Македонске династије,
- 4) Новеле Лава Мудрог,
- 5) право XI и XII века и
- 6) позно византијско право.

1) Јустинијан је доста пажње посветио заштити жене. Нека од начела брачног имовинског права у време Јустинијана су:

а) Приликом склапања брака, ћерку обавезно дотира женин отац, а муж уноси обавезно даровање поводом брака (*donatio propter nuptias*),

б) За време трајања брака, муж располаже миразом и даровима, али те некретнине не сме отуђити ако жена не да сагласност,

в) Ако нема деце, након женине смрти, мираз припада њеном оцу, а дарови се враћају жени. У случају да муж умре, и мираз и дарови припадају жени,

г) Ако има деце, након смрти жене, мираз припада њима с тим што муж има право уживања. У случају да муж умре, онда се дарови деле тако што сваком детету припадне по део, а жени остаје мираз,

д) Уколико муж обећа жени део дарова у случају његове смрти, онда и она мора обећати део мираза у истој вредности.

³² О томе: Николић, Д.; Ђорђевић, А.–Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2002, стр.97.

2) *Ekloga* коју је 726.године издао Лав III Исавријски, донела је низ новина у Византијско право од којих се већи део односио на брачно имовинско право. Наиме, за закључење брака био је довољан пристанак будућих супружника, њихових родитеља, као и предавање мираза, црквени благослов и само присуство сведока. Ово је и сиромашнима омогућило да много лакше склопе брак.³³

У намери да се жена што боље заштити, Лав III извршио је признање пред законом постојање ванбрачних заједница које су у то време постојале у Византији.

Ekloga је детаљно описала и како се састављају брачни уговори. По тој одредби, муж је био у обавези да се стара о мирузу и уколико у том браку не буде било деце, дужан је да повиси његову вредност за једну четвртину.³⁴ Управо та четвртина представља новину у односу на Јустинијаново право јер се њом увећава женин део брачне имовине. Уколико се догоди да дође до престанка брака, *Ekloga* је прецизно прописала и шта ће се десити са брачном имовином. У тим одредбама очигледан је утицај цркве која брижно мотри на породицу.

3) Македонци су раширили своју законодавну активност у толикој мери, да период њихове владавине означава *најдинамичнији период у историји византијског законодавства*, а све то са циљем да укину све законе који су донети у време Исавријаца. Македонци су донели *Prohiron*, *Epanagoge* и *Vasilike*.³⁵

Законодавци македонске власти решили су да се врате на посткласично римско право у време Јустинијана који им се чинио као повратак традицији. Тим поступком многе измене су преиначене које је у брачно и породично право унела *Ekloga*.

³³ Види: Шаркић, С., Поповић Д.- Велики правни системи, Београд, 1996, стр. 94.

³⁴ Види: Николић, Д.; Ђорђевић А. – Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2011, стр. 89.

³⁵ Види: Станимировић, В. – Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр. 102.

У случају раскида веридбе, са веридбеним поклонима поступало се као са *tirhatu* у Вавилону. *Prohiron* је вратио стари пропис по коме су поклони између мужа и жене забрањени, а кога није било у *Eklogi*. Законници Македонске династије нису се у потпуности одвојили од *Ekloge*. На пример, Јустинијанов пропис који налаже да *donatio propter nuptias* мора бити исти као вредност унетог мираза, а ни *Prohiron* ни *Vasilike* не помињу, преузимајући на тај начин решење које нуди *Ekloga*.³⁶

4) Лав III Мудри је без обзира на то што је припадао периоду Македонске династије унео новине и измене својом *Novelom XX*, бар што се тиче брачног имовинског права. Новину представља чињеница да је од времена његових новела термин *dorea* замењен изразом *hipobolon*, који од тада постаје технички термин за *donatio propter nuptias*.³⁷

Лав III Мудри признао је да мираз треба да буде од *hipobolona*. У случају да брак буде без деце, а уколико умре муж, жени су припадали мираз и *hipobolon*, али не и четвртина коју прописује *Ekloga*. Исто тако, у случају смрти жене, мужу осим *hipobolona* није више припадала четвртина мираза. Уколико је у браку било деце, ствари су се доста закомпликовале.

5) У XI и XII веку жена је имала завидан правни положај. Што се тиче мираза, углавном је остао непромењен од Лава III, с тим што је жена сада могла да располаже добрима по својој жељи. Такође, мираз се преносио на следећу генерацију, а кћери нису смеле бити лишене мајчине заоставштине.³⁸

Појава новог брачног пара који долази са мужевљеве стране била је највећа новина у односу на претходни период. То је *teoretion*, дар који као *pretium virginitatis* муж даје жени, поклон чија је вредност износила најмање дванаестину мираза. Брачни уговори састављали су се у форми једног или два документа, а по питању развода брака, *Peira* је заступала становиште да је споразумни развод брака незаконит.

^{36, 37, 38} Види: Станимировић, В. – Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр. 103.

6) У последњим вековима Византије ништа посебно важно по питању брачног имовинског права није се променило. У том периоду по питању брака и породице, црква је имала све већи уплив. Новелом цара Андроника II и патријарха Атанасија подељене су црквене и световне надлежности.

Из регистра *Vienna manuscript* сазнајемо да се наследни део кћери није обавезно исцрпљивао миразом, чак ни у случају када су удварачи били веома богати. У овом регистру појављује се нови термин, а то је *proikanadochos*. Њиме се означавао младожењин рођак или рођака који су гарантовали повраћај мираза, а можда и управљали њиме док младожења не би постао пунолетан.

3.1.2. Мираз у средњовековној Италији

Мираз се у XI веку појавио у Италији, а потом се у XII веку почео ширити Европом.³⁹ Спој више фактора утицало је да у Западној Европи баш Италија буде прва која ће реформисати римски *dos*. Значајан број извора везаних за положај жене говори о успешном повратку мираза. Под великим утицајем цркве као и римског права, сам чин склапања брака претрпео је значајније измене. Једна од измена била је обавезујућа веридба и једном озваничена веридба није се могла раскинути без великих последица.

Сам чин склапања брака састојао се из три дела:

Први је веридба приликом које се саставља и *instrumento delli futuri sponsaliti* чији је најважнији део одређивање мираза. Том приликом одређивале су се особе које су гарантовале да ће уговорени мираз бити дат као и арбитри који ће се старати о испуњењу закљученог договора.

Други чин обављао се у кући невесте где се пред нотаром склапа брак.

Трећи чин представља пресељење младог пара у младожењину кућу.

Уместо жени, мираз се предавао мужу, али без обзира на ту чињеницу, на њега се гледало као на њену имовину.

³⁹ Види: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр. 129.

У брачном уговору муж би признавао да је примио мираз и том приликом назначаво би износ новца или вредност примљених ствари. Истим уговором муж би се обавезао да ће вратити мираз уколико наступе околности које захтевају његов повраћај.⁴⁰

Обезбеђење мираза падало је на терет младиног оца, евентуално њеног старатеља или њене браће, али је, под одређеним околностима, и мајка могла то учинити.

Без сагласности мужа, жена није могла да отуђује своју имовину, али је могла да му поклони једну четвртину. За време трајања брака муж је управљао миразним добрима и користио их за издржавање жене. Део мираза се по статуту обавезно враћао жениној родбини по њеној смрти уколико није имала деце. По смрти мужа, мираз се враћао жени и она је чак могла да остави децу и да однесе мираз свом другом мужу. Мирази су тако могли да представљају солидну основу самосталног живота жене. Мираз је био заштићен, као и у старом Риму, и жена је могла да тражи повраћај мираза или надокнаду његове вредности у случају инсолвентности мужа. Миразна имовина није могла да служи за намирење дугова мужа, синова или жениног оца. Оваква заштита мираза није одговарала интересима земљопоседника по унутрашњости Италије.

Када је реч о вишим слојевима друштва, у тим случајевима мирази су били прилично издашни. Отац је био у обавези да дарује своју кћер у складу са својим друштвеним статусом. Мираз се често исплаћивао у годишњим ратама, уместо одмах по закључењу брака. Поновно појављивање мираза у Италији довело је до извесних промена унутар друштва. Ћерке имућних грађана удавале су се врло рано, а многе девојке онемогућене нужношћу уношења мираза у брак, одлазиле су у манастир. Мирази су неудате кћери штитили од могућих напасника. Породичне амбиције користиле су мираз да би стигле до вишег статуса преко жељених зетова. Мираз постаје средство за проток капитала између породица орођених заједничким интересом. У статутима италијанских градова било је одређених разлика, али исто тако било је и сличности јер су сви они имали своје корене у римском праву.

⁴⁰ Види: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр. 117.

Четири иста гледишта на којима почива брачно, породично и наследно право у овим статутима су:

- 1) Прво – одредбе статута нису раскинуле све везе између жене и њене породице,
- 2) Друго – мужеви су били у обавези да издржавају своје супруге,
- 3) Треће - наслеђе које је ишло преко мушкараца било је јасније регулисано и подложније наметању редоследа наследника него што је то био случај са наследствима жена и
- 4) Четврто – сва правила *favor agnationis* заокупљена су бригом о очувању породице и њене имовине.

Венеција је била типичан пример преламања различитих утицаја и која је обликовала свој правни систем. Основно брачно давање у Венецији представљао је мираз, али не под именом *dos*, већ под млетачким називом *repromissa*. Осим самог назива, постоји још разлика између римског и венецијанског мираза.⁴¹

Код мираза су се разликовала два дела:

- 1) Први део је ћеркин удео у наследству свог оца, део који је после мужевљеве смрти морао бити враћен жени и
- 2) Други део називао се *corredo* са изворним значењем девојачке спреме, поклон женине породице мужу, који се после његове смрти није враћао жени.

Како своје кћери не би препустили на милост и немилост мужевима, очеви у Венецији су се трудили да их што боље опреме богатијим и издашнијим миразима, али су им и завештали додатне позамашне своте новца. Са временом у Венецији вредност датог мираза је расла, јер су се породице и на тај начин утркивале да достигну што већи углед у друштву. Након смрти мужа, удовица у Венецији добијала је и мираз и дарове свог мужа, а могла је добити и један део наследства.

⁴¹ Види: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр. 120.

У односу на друге италијанске градове, промене у свадбеним обичајима у Фиренци десиле су се касније. Најважније питање брачних преговора био је мираз. Мужеви су радо примали миразе у новцу или у обвезницама јавног дуга јер су новац могли да улажу у уносне послове. Плодове мираза присвајали су за себе. Све док мираз није био исплаћен, младожење нису прослављале долазак невесте. Пошто је вредност мираза била огромна, очеви су се одлучно борили да га поврате уколико би дошло до престанка брака.

Како поједине породице својим кћерима нису могле да обезбеде пристојан мираз, оне су их удавале за мушкарце из нижих друштвених слојева. Многи сачувани документи тога доба показују да су многи бракови у Фиренци више били пословни потези.

Жене су имале овлашћење да уколико им муж умре, оне преузму свој мираз. У својим тестаментима мужеви су остављали њихове миразе, а понекад и преко те суме. Величина мираза често је омогућавала удовицама да могу лагодно да живе јер они нису били једина имовина која је могла чинити својину жене.

У Ђенови је у XII веку укинута право удовице на трећину породичне имовине и истовремено је прописано да мужевљеви дарови не могу прећи једну четвртину жениног мираза. Међутим, иако су донете, ове наредбе нису се сасвим поштовале.⁴²

Из примера статута града Сијене може се видети како су мирази побољшали положај жена јер су постали извор њихове економске самосталности и независности. Жене су добиле права која до тада нису имале. На тај начин женина имовина била је јасно дефинисана законом, а симим тим и заштићена, а највише пажње било је посвећено миразу.

Износе мираза заједно са трошковима за храну, становање и облачење, власт у Сијени одбијала је од бруто имовине лица када је одређивала основицу за порез.

У статуту из XII века било је прописао да свако препуштање мираза мужу, морају прво да одобре три блиска женина рођака, а све то у намери да се мираз заштити од могућих мужевљевих злоупотреба.

⁴² Види: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд, 2006, стр. 127.

Исти статут из XII века прогласио је неважећим сваки уговор који би жена закључила чак и пре склопљеног брака, а који би могао да наруши интересе деце ако их она буде имала, а која ће бити наследници њеног мираза. Жена је имала хипотеку над мужевљевим добрима ради обезбеђења свог мираза.

Ћерке које су добиле мираз од својих родитеља, нису имале право на очево наследство, као ни на мајчино.

И у свим осталим градовима Италије могу се наћи неке специфичности везане за мираз, као што су Рим, Сардинија...

3.1.3. Мираз у средњовековној Француској

У Француској је у средњем веку владало германско право које је било неокрњено страним утицајима.

Преко правних школа у Павији и Болоњи, римско право је стигло и у Француску и преполовило је на *северни део* (чине га земље обичајног права) и *јужни део* (обухвата земље писаног права). Северни и јужни део веома су се разликовали по питањима породичног, брачног и наследног права. Једино што им је остало заједничко у XIII веку било је постављање темеља модерног француског брака. И овде је мираз заузео своје значајно место када су у питању брачна давања.⁴³

Аристократске породице у Француској биле су прве које су прихватиле мираз. Оне су чак кројиле судбину читавих покрајина примљеним и датим миразима. Усмене брачне уговоре који су у Француској владали до краја XIII века, убрзо су заменили писани. У њима се прецизно одређује висина, али и даља судбина мираза и удовичког ужитка.

Три најважније одлике када је реч о брачном и имовинском праву су:

- 1) супружници су се узајамно даривали при склапању брака,
- 2) режим заједнице тековине био је основни брачни имовински режим и
- 3) жени је припадао удовички ужитак након смрти мужа.

⁴³ О томе: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд 2006, стр. 129.

Појединци су се ретко одлучивали да живе сами у средњем веку јер је германска традиција нагињала ка заједници добара. Правило је било да младенци наставе да живе у породичној заједници у којој управља старешина породице.

Удовички ужитак се у Француској у прво време уговарао, а од 1214.године постао је обавезан и обухватао је једну половину брачне имовине. Неки делови Француске ово нису прихватили и задржали су право да то буде једна трећина од заједничке имовине. Жена је, независно од тога што је по престанку брака била овлашћена на свој удовички ужитак, имала право и на повраћај свог мираза, а то је, наравно, поправило њен положај у друштву.

Нормандија се уметнула између земаља обичајног и земаља писаног права. Обичаји Нормандије разликовали су се од остатка Француске. Томе је допринела чињеница да је она била растрзана између Француске и Енглеске.

Три основне одлике нормандијског брачног имовинског права биле су:

- 1) жена је губила своју пословну способност удајом,
- 2) уговарање режима заједнице добара забрањивали су нормандијски обичаји и
- 3) узајамно даривање током брака супружницима је било забрањено.⁴⁴

Женина имовина коју би унела у брак, била је прилично скромна. Ако је у браку било синова, ћерке су биле искључене из наследства. Муж је присвајао покретне ствари које је жена унела у брак уз обавезу да их користи за њено издржавање. Са намером да непокретности не изађу изван породице, нормандијско обичајно право увело је принцип неотуђивости мираза.

Захваљујући римском праву, миразни режим ушао је у медитерански део Француске где се и даље одржавала римска традиција када је брак у питању. Међутим, он је морао да се усклади и претрпи одређене утицаје обичајног права. То је довело до разлика између појединих делова средње и јужне Француске. У том делу Француске током XIII века миразни режим потиснуо је режим заједнице тековине.

⁴⁴ О томе: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд 2006, стр. 129.

На примеру законодавне активности Монпељеа из 1205. године види се да су мирази ипак врло брзо добили одговарајућу заштиту. Мужевљева моћ јачала је на северу Француске, а на југу је почела да слаби што је довело до јачања економске самосталности жене.

Без обзира што се у земљама писаног права, у складу са ставом римске правне науке да је функција *dos ex uxore – ad onera matrimonii*, сачувани извори прецизно показују да је мираз представљао наследни део кћери.

У земљама писаног права удата жена је осим мираза, могла имати и парафернална добра над којима је имала потпуније власништво од онога које јој је признавало римско право.

3.1.4. Мираз у средњовековној Немачкој

И поред појаве мираза, почетком XIII века у Немачкој су постојала брачна давања која су долазила од стране мужа. Најважније брачно давање које је обећавано жени приликом склапања брака и даље је био удовички ужитак.

Међутим, промене које су настале, нису мимоишле ни Немачку. Положај жене се, као што се и очекивало, прво побољшао у градским срединама. Средине које су прве прихватиле мираз, биле су трговачке. Сходно свом рационалном духу, од почетка су се трудиле да га уведу у пословне аранжмане.⁴⁵

Мираз се јавио у XIII веку и брзо се наметнуо у читавој Немачкој као знак очеве љубави, бриге и части. Осим робноновчане привреде, утицаја цркве и слабог познавања римског права, било је још неких разлога који су направили места миразу. Један у низу разлога био је и налет куге који је опустошио тај део Европе у периоду од 1348. до 1349. године. Он је усрртио велики број мушкараца и самим тим дошло је до дисбаланса на брачном тржишту.⁴⁶

^{45, 46} О томе: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд 2006, стр. 132.

Принцип *unigeniture* био је нови наследни принцип који је превладао Немачком од XIII века⁴⁷.

По овом принципу сва остала деца била су намирена за живота укључујући и кћери. У складу са тим и у Немачкој мираз биван схваћен као наследни део кћери. По пријему мираза, она је губила сва даља наследна права на очевину.

Већ у XIV веку у Немачкој мираз је општепознат институт брачног имовинског права. Спрема и мираз у *Saskom ogledalu* спојени су у *Gerade* која по престанку брака припада жени. Ако није имала деце, а након њене смрти, њена се имовина преносила на два начина. Најближој рођаци по мајчиној линији, припадала је њена *Gerade*. Њен најближи рођак без обзира на пол, наслеђивао је сву осталу имовину.

Невесту је у Салзбургу у XIV веку опремала миразом женина породица . Најчешће је висина мираза била одређена обичајем и највише је зависила од величине породичног имања. Ако у браку није било деце, а жена умре, муж је имао право доживотног плодоуживања мираза. После његове смрти, мираз се враћао жениној породици.

Поједине разлике у третирању брачних давања, а посебно мираза полако нестају у XIV веку уједначавањем права у Немачкој.

3.1.5. Мираз у средњовековној Србији

Међу Словене стигло је прво писано право оличено у номоканонима. Они су садржавали и световно право и црквене прописе. Ово писано право стигло је у Србију захваљујући раду првих свештеника који су ширили хришћанство.⁴⁸ Преко тих номоканона и у Србију је стигло византијско право, а уједно са њим и мираз.⁴⁹

⁴⁷ О томе: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд 2006, стр. 132.

⁴⁸ Види: Станимировић, В. – Мираз у XIX и XX веку, Београд, 2005, стр. 425.

⁴⁹ Напомена: Прикија је реч грчког порекла и потиче од старогрчког назива за мираз.

Пошто су *Sintagmat* Матије Властара и *Zakon gradski* чинили саставни део законодавства цара Душана, то је био и једини разлог због чега се у *Душановом законику* није било прецизније регулитиве мираза.

Само на два места у *Душановом законику* помиње се мираз (*прђија*) и то у члану 44 када се говори о забрани давања роба у мираз и у члану 174 када напомиње да се баштина може дати у мираз. Осим ова два члана, све остало било је препуштено византијском праву.

У зависности од величине тастовог имања, одређивао се мираз.

Миразом се није исцрпљивао наследни део кћери. У року од две године, обећани мираз морао је бити исплаћен.⁵⁰ Ако мираз није био исплаћен у одређено време, његова исплата након тог рока могла се тражити судским путем. Могла се захтевати и камата, а она је износила једну трећину од укупног мираза. Исправу о исплати мираза састављао је нотар. Мираз је био искључиво женина својина. Приликом закључивања брачног уговора, процењивана је свака ствар која се давала у мираз. У случају престанка брака, муж је био у обавези да врати мираз. Уколико је муж био сиромашан, жена је имала могућност да његову имовину припоји свом миразу. Ако би се током брака муж и жена договорили да он наследи њен мираз, такав споразум није био допуштен ни по *Sintagmi* ни по *Justinijanovim zakonima*. Чак и када би жена дала свој пристанак, миразна добра нису се могла продати, а ни залагати. Муж је одговарао за повраћај мираза. Све што би муж утрошио за лечење своје жене, није могао да одбије од главнице мираза, већ само од њених плодова. Искључиво у следећим случајевима, како се наводи у *Vlastarevoj sintagmi*, муж је могао својој супрузи дати бракоразводно писмено и задржати њен мираз:

- 1) ако је жена свесно сплеткарила против мужа код царске власти,
- 2) ако суд утврди да је она починила прељубу,
- 3) ако је мужу радила о глави,
- 4) ако приреди гозбу лицима која су њеном мужу страна или се купа са њима,

⁵⁰ О томе: Станимировић, В.- Брак и брачна давања, Београд 2006, стр. 175.

- 5) ако је преноћила ван куће без мужевљеве дозволе, осим код родитеља и
- 6) ако иде на коњске трке, у позориште или у лов, а муж то не зна.

Исто тако, и жена је могла своје мужу да уручи бракоразводно писмено и да узме свој мираз као и предбрачни дар у следећим случајевима:

- 1) ако муж својој жени спрема неко зло сам или са царском влашћу,
- 2) ако на било који начин ради жени о глави,
- 3) ако свесно смишља зло својој жени или покушава да је подведе другоме ради прељубе,
- 4) ако муж подмећући жени прељубу, не успе да јој докаже и
- 5) ако муж живи са другом женом у свом дому или у свом граду, а опоменут је од жене да се од тога окане.

У Србији је у средњем веку за сиромашне породице мираз био релативно непознат. Он је био повластица само виших сталежа.

Одговор на питање везано за наследна права жене у средњовековној Србији тешко је дати јер је у то доба задружна породица представљала њен доминантни облик.

Код сиромашних породица давање руха углавном је био једини мираз које су оне могле пружити својим кћерима. Када је реч о вишим сталежима, они су преузели византијски институт мираза који се уклапао у од раније прихваћену идеју о посебној својини удате жене, али га је прилагодила приликама у Србији. Осим виших сталежа, пословно и економски довољно независне жене живе су само у најразвијенијим трговачким и рударским центрима. На тај начин било је могуће пронаћи исправе о миразу једино у тим градовима.

Након турског освајања Србије, српско средњовековно друштво изгубило је ускоро своје сталешке разлике и сви су сведени на исти степен раје. Како је нестајало богатство и како се Србија сиромашила, тако је нестајао и мираз из једноственог разлога јер имућних људи више није ни било.

3.2. Мираз у грађанском друштву

Под утицајем римског и канонског права и само делимично под утицајем обичајног права, донети су најпознатији грађански законици. Грађанско друштво XIX века било је друштво које је истраживало старе цивилизације, а посебно Рим.⁵¹

Скоро сви грађански законици из овог периода имају заједничка решења када се посматра аспект имовинско-правних односа супружника. Решења се састоје у следећем:⁵²

- 1) муж је имао много шира овлашћења у имовинским односима у браку,
- 2) пре самог брака, брачни другови могли су да бирају између више имовинских режима на чијим ће основама у касније закљученом браку регулисати питање имовинских односа; постојао је један обавезни режим - законски режим уколико то не би учинили ,
- 3) миразном режиму давана је значајна улога,
- 4) својину мужа представљале су ствари које су се налазиле у домаћинству осим оних које су очигледно служиле жене за употребу,
- 5) муж је имао право на управљање и на плодоуживање не само на заједничкој, већ и у одређеним условима и на жениној имовини,
- 6) жена је могла да у име свог мужа закључује све правне послове који су се односили на послове редовног вођења домаћинства, тј. имала је „право кључа,,

⁵¹ Види: Јовановић, М. – Породица у доба доношења грађанског законика за кнежевину Србију, Зборник радова „Србија 1804 – 2004 „, Ниш, стр. 338.

⁵² Види: Игњатовић, М. – Предбрачни имовинско - правни односи у римском и савременом праву (докторска дисертација), Скопље, 2008, стр. 152.

3.2.1. Француски грађански законик

Француски грађански законик није донео једнакост жене са мушкарацима како у праву, тако и у животу.

Наполеонови освајачки походи, успеси и умеће у XIX веку било је оно што је фасцинирало читав свет. Међутим, осим Наполеона, свет је задивио и *Француски грађански законик*. Револуционарна превирања у Француској подстакла су борбу за бољи положај жене у тој земљи.

Ништа добро и напредно *Француски грађански законик* није донео удатој жени. Супруга није била сврстана *les heretiers legitimes* и она заједно са државом улази у ред ванредних наследника.

Положај жена у Француској био је прилично незавидан. Постојало је више разлога за такав њен положај: утицај римске традиције, утицај сенатске одлуке које је забрањивала жени да гарантује за другог, утицај застареле теорије да је жена слабији пол, утицај традиције германских обичаја по којима само ратник има права... Овим разлозима се придружило и схватање породице у којој отац има свемоћ и схватање да жена не сме да има претерано слободне и распусне навике. И сам Бонапарта који је пазио на израду *Француског грађанског законика*, жустро је заступао тезу да муж треба да има превласт над женом, а да је природно да она њему буде роб.

Жена је у *Француском грађанском законик*у стављена у исти ред са малолетницима и лицима под старатељством.⁵³ Раскидајући са традицијом, у Француској је Уставом из 1791.године уведен грађански брак, а Наполеон је њему вратио многе феудалне карактеристике, а посебно када је у питању развод брака.

Code Civil допустио је слободу уговарања међу супружницима. Заправо, он је пружао ту могућност да муж и жена могу сами да изаберу брачни имовински режим и да га унесу у свој брачни уговор. Сам *Законик* предвидео је четири типа добара.

⁵³ Види: Јовановић, М. – Зборник две стотине година од доношења Француског грађанског законика, Ниш, 2005, стр.201.

Ова заједница прихватала је све покретности које је брачни пар стекао пре брака, све приходе остварене током брака, као и сву тековину. Преостали имовински режими представљају варијанте режима одвојених добара, укључујући и миразни режим.

Многе земље преузеле су уз одређене измене и допуне француски модел *Code Civil*-а за свој Грађански законик.

Значајан број законика који су донети у XIX веку, предвиђао је ту могућност да супружници могу да уреде своје брачне имовинске односе тако што се могу одредити и за миразни режим. У *Code Civil*-у прописано је да се супружници одређују или за режим заједнице или за миразни режим.

Мираз се у *Code Civil*-у дефинише као имовина која жена доноси мужу да би он издржавао брачну заједницу. Уколико није договорено супротно, све ствари које су у брачном уговору наведене чине њен мираз.⁵⁴ Мираз је могао бити индивидуално одређена ствар и могао је да се протегне на све садашње и будуће ствари жене. Међутим, мираз није могао бити дат, нити је током брака могао да се увећава.

Уколико родитељи дају својој ћерки мираз, а не назначе шта је мајчин, а шта очев део, онда се сматра да су њихови удели подједнаки. Жениним миразом управљао је муж и он је за себе присвајао плодове од њега. Посебно ни жена ни муж, а ни као брачни пар заједно, нису могли да отуђују или да дају под хипотеку непокретности које су дате у мираз. Муж је био у обавези да по престанку брака жени врати мираз. Као гаранција да ће бити враћен, била је установљена генерална хипотека над његовим добрима.

У случају смрти жене, мираз се враћао њеним наследницима. Ако муж умре, жена је имала две могућности: она је могла да захтева камату за годину дана жалости или да за тих годину дана прихвати издржавање на терет мужевљеве заоставштине.

⁵⁴ Види: Игњатовић, М. – Предбрачни имовинско – правни односи у римском и савременом праву (докторска дисертација), Скопље, 2008, стр. 154.

Током XIX века мираз је у Француској био у успону. Мираз у то време постаје одлучујући фактор за склапање брака. Мираз се сматрао друштвеним грбом. Идеалном невестом сматрала се свака девојка која би својим миразом могла себи да обезбеди економску позицију у новој породици. У складу са тим, родитељи су својим кћерима обећавали миразе чак и у временима кризе и током револуције у Француској. Услов је био да због тешког времена он буде исплаћиван у годишњим износима.

Нешто другачија ситуација била је у сеоским срединама. Пошто се на мираз гледало као на наследни део кћери, он се обично давао у новцу из разлога да би се сачувала целокупност породичног земљишта.

Добровољност давања мираза која је истакнута у *Француском грађанском закону*, најача је друштвени притисак давања и примања мираза. Тако је, на пример, војницима било забрањено да се жене уколико њихова изабраница нема позамашан мираз.⁵⁵ Под таквим притиском обавезног позамашног давања мираза, жене су током Револуције поднеле петицију Народној скупштини да присиле мушкарце да склапају бракове са женама које немају мираз. Овај њихов покушај прошао је без успеха. Како би се удале и прикупиле довољно новчаних средстава за мираз, жене су се годинама одрицале основних животних потреба. Девојке са села чак су долазиле у градове и прихватале свакојаке послове само да би дошле у прилику да се удају. Запошљавање жена био је један од разлога што ће мираз почети да се потискује из брачне праксе Француске. Само та могућност да удата жена ради и да самостално стиче приходе независно од свог мужа, учиниће мираз сувишним. Очеви ће сагледати да ћеркама више добра може да донесе улагање у њихово школовање, него мирази. Још један разлог укидања мираза била је и инфлација у Француској у XX веку.

⁵⁵ Види: Јовановић, М. – Зборник две стотине година од доношења од Француског грађанског законика, Ниш, 2005, стр.203.

Постепено нестајање мираза може се видети из француских судских архива XX века. Коначно, Законом о реформи имовинског брачног режима од 13.07.1965.године у Француској су укинута чланови из *Code Civil*-а који говоре о мирузу и миразном режиму. Од тада се мираз сматра као поклон учињен брачним друговима заједно.

3.2.2. Аустријски грађански законик

За разлику од Француског, *Аустријски грађански законик* скоро је изједначио жене са мушкарцима. Жене су релативно рано избориле за себе равноправност са својим мужевима. *Аустријски грађански законик* из 1812.године први је промовисао законски режим одвојености добара у XX веку.⁵⁶

По том режиму сваки брачни друг имао је право да задржи своју имовину.

Муж је имао овлашћење плодуживања у жениној миразној имовини. Жена је могла да управља имовином намењеном за непосредно вођење домаћинства и да заступа мужа у обављању послова који су редовно везани за вођење домаћинства. Мужу припада све што набавља у току брака. Муж је имао обавезу да издржава жену без обзира на њено материјално стање.

Аустријски грађански законик истиче мираз у самој дефиницији брачног уговора. Под миразом се у *Аустријском грађанском законнику* подразумевала она имовина коју жена или неко други за њу преда или обећа мужу ради олакшања трошкова у брачној заједници.

За разлику од *Code Civil*-а, *Аустријски грађански законик* је предвидео да ако будућа жена нема свог сопственог имања који би био довољан за мираз, онда су очеви, односно бабе и деде, дужни да га дају сразмерно своје стању и имању. Ванбрачна кћер могла је само од мајке да захтева мираз.

⁵⁶ Види: Петровић, М. – Велики правни системи, Ниш, 2009, стр. 20.

Родитељи нису били дужни да ћерки дају мираз ако се она уда без њиховог знања или против њихове воље, чак ни ако они тај брак касније прихвате. Овај члан отварао је родитељима могућност да се мешају у избор зета. *Аустријски грађански законик* је мираз који дају родитељи сматрао делом наследног права кћери.

Муж је имао обавезу да пре закључења брака унапред уговори мираз. Ако то не би урадио, након брака није имао права да га тражи. Предају уговореног мираза муж је могао да захтева одмах након закључења брака.

Мираз је могао бити састављен од свега што се може отуђити и што од тога може да буде од користи. Мужу је припадало плодуюживање мираза и миразног прираштаја. Ако се мираз састојао од новца, уступљених тражбина и потрошних ствари, онда је то била мужевљева својина. Жена се сматрала власником ако се мираз састојао из непокретности добара или покретних ствари које се могу уживати, а да им се не квари суштина. У случају смрти мужа, мираз је по закону припадао његовој жени. Уколико жена умре пре мужа, мираз припада њеним наследницима. Ако муж жели да се након његове смрти жена и наследници искључе из мираза, онда се све то морало јасно одредити. Ко мираз добровољно да, може да уговори да исто након смрти мужа њему припадне.

У чл.1230 *Аустријски грађански законик* дефинише узмиразје (**contrados**). Уз миразјем се подразумевало оно што заручник или неко трећи одреди заручници ради увећања мираза. Док траје брак, жена нема никаквих права на узмиразје. Међутим, уколико муж умре, њој припада слободна својина узмиразја и без нарочитог уговора. Према члану 1231, узмиразје није било обавезно.

3.2.3. Српски грађански законик

Положај жене у српској традиционалној култури није био повољан. Жена се у сеоској традиционалној култури узимала да би мужу рађала децу, посебно мушку, да би му радила и да би му била природна наслада, односно, да он од ње извуче корист. Жена која испуни ове услове, сматрала се правом женом. Ако жена није испуњавала поменуте услове, она је отеривана или би поред ње доведена

друга. Жена је могла да се купи као роба, а ако се до ње није могло доћи куповином, она би се крала или отимала.⁵⁷ Осим да је купи, муж је исто тако могао да је прода као ствар. Једном добивена, жена би постајала пуна својина свога мужа.

Закони су по свему водили рачуна, али нису никад о жени.

Када је Србија 1844.године након вишевековне заосталости донела свој *Грађански законик* по узору на *Аустријски законик*⁵⁸ и тиме крочила међу најнапредније земље Европе, тада је, супротно очекивањима, опет у потпуности занемарила своје жене. Наше законодавство није имало довољно смелости, али и снаге да се супротстави традиционалном схватању жене у друштву.⁵⁹ Савремено решење Аустрије и *Аустријски законик* и даље су остала потпуно страни патријархалној средини каква је била Србија у XIX веку.

Удате жене имале су најгори положај. Њима није била призната пословна способност. Удата жена била је у горем положају и од малолетника јер су могли без пристанка својих родитеља да склапају правне послове, док оне то нису могле без мужевљевог одобрења.

У *Српском грађанском законнику* муж је имао апсолутну власт у породици. Он је сматран главом и старешином куће и могао је да управља кућом и имањем. Жена је имала секундарну улогу: морала је да слуша и да извршава све мужевљеве наредбе. *Српски грађански законик* је мужевима дао велику надмоћ у браку, али је наметнуо и обавезу. Мужевљева дужност била је да управља породичним имањем и морао је да издржава брачну заједницу. Самим тим, жена је имала право на мужевљево издржавање.⁶⁰

⁵⁷ Види: Ђорђевић, Т. – Положај жене у наш народни живот, II, Београд, 1984, стр. 16.

⁵⁸ Види: Игњатовић М. – Удовичко уживање у Српском грађанском законнику, Зборник радова Србија 1804-2004, Ниш, стр. 415.

⁵⁹ Види: Јовановић, М. – Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, Ниш, 1995, стр. 80.

⁶⁰ Види: Станимировић, В. – Мираз у Србији у XIX и XX веку, Зборник радова „Србија 1804 - 2004“, Ниш, стр.430.

Жене су биле дискриминисане и у наследном праву. *Српски грађански законик* и по овом питању одвојио се од савременог *Аустријског грађанског законика* додворавајући се народним схватањима и остављајући на снази дотадашња правила прихваћена у држави још од Првог српског устанка.

Састављачи *Српског грађанског законика* имали су намеру да унесу измену у наследно право, али су врло брзо осујећени у тој намери. *Српски грађански законик* је у складу са народним схватањима за наследно право прописао у члану 396 да мушка деца све наслеђују, док се из наследства искључују жене. Наредним 396. чланом помињу се жене и то тако да се наслеђе дели на толико делова, колико мушке деце има, али да женској деци припада уживање, издржавање и пристојно удомљење.⁶¹

Ако нема мушке деце, по члану 400 женска деца наслеђују заостало очево имање и деле га на равне делове. Заправо, женска лоза долази на наслеђе тек пошто се исцрпе сва мушка лоза.

Законски брачни режим према *Српском грађанском законнику* био је режим одвојених добара: ако муж и жена нису о свом имању нису ништа посебно уредили, онда сваком своје припада. Пракса је брзо показала да је превагу над законским режимом одвојених добара однео миразни режим.

Српски грађански законик о брачним уговорима говори не у делу посвећено браку, већ у оквиру излагања посвећеног уговорима, одмах након уговора о ортаклуку. Најважнији брачни уговор био је уговор о миразу, али и систем удовичког уживања.

Мираз је, вођен аустријским изворником, у наше право званично увео *Српски грађански законик*.⁶² Трапаво прилагођавање чланова *Аустријског грађанског законика* нашем поднебљу и несрећно прекрајање његових чланова довешће до тога да ће између мираза у Аустрији и Србији постојати неколико значајних разлика.

⁶¹ Види: Аранђеловић, Д. – Неколико речи о миразу, спреми и удомљењу у нашем грађанском законнику, Београд, 1905, стр. 4-5.

⁶² Види: Јовановић, М. – Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, Ниш, 1995, стр.80.

Најважније одступање у односу на *Аустријски законик грађански* односи се на чињеницу да мираз у Србији није био обавезан, односно, родитељи нису били дужни да га дају својим кћерима.

Српски грађански законик мираз дефинише као оно имање које супруга донесе ради лакшег живљења. Међутим, у другим својим члановима *Српски грађански законик* третира мираз на начин који увелико одудара од понуђене дефиниције. Тачније, од жене, њених родитеља или трећих лица зависи да ли ће муж добити мираз или не, али је он мужу неопходан, он се мора брачним уговором обезбедити. Ово није једина нелогичност у *Српском грађанском законик*у везаним за мираз. Пре свега, питање је да ли уопште постоји право кћери да од својих родитеља захтева мираз. Једини члан законика на основу којег би се изнео закључак у вези са тим, доста је нејасан и недоречен.

И даље остају нејасни разлози који су довели до тога да у законик у не постоји јасна обавеза родитеља да својим кћерима обезбеде мираз. Постоји могућност да је реч о грешци састављача *Српског грађанског законика* који су преписивали члан 115 из *Аустријског грађанског законика*. Међутим, највероватнији разлог је то што је намера законодавца била да давање мираза препусти доброј вољи родитеља, а не да им се то наметне као обавеза. Вероватно су састављачи на уму имали чињеницу да ће с временом и Србија прихватити мираз као што је то одавно учинила развијена Западна Европа. Још један могући разлог је тај што је законодавац покушао да обезбеди неподељеност породичног имања бар у још једној генерацији, тј. за живота родитеља.

Законодавац у члану 397 користи термин *удомљење*. Да је користио израз мираз, онда би то подразумевало да у једном тренутку ипак настаје правна обавеза давања мираза. Међутим, употребивши термин *удомљење* који је шири појам од мираза, законодавац на одређен начин жели да покаже да то удомљење више одговара појму ћеркиног наследног дела на који је овим прописом индиректно овлашћује и тиме компензује њено одсуство из законског наследног реда, него миразу.

Такође, велику грешку у *Српском грађанском законик*у чини члан 769 и 770. *Аустријски грађански законик* је, ослоњен на германску традицију, поред

мираза, предвидео и установе узмиразја и јутарњег дара. Сврха оба ова института је боље обезбеђење жене за случај престанка брака јер ће оба припасти жени након њеног престанка. *Српски грађански законик* није схватио суштину ових института па их конфузно помиње и меша са миразом. Према *Српском грађанском законуку*, мираз се давао на два начина: 1) уобичајено, уговором који је младожења закључивао са невестом, њеним родитељима или трећим лицима која желе да девојци дају мираз или 2) легатом који би остављали родитељи или треће лице.

Мираз се или давао одмах након склапања брака или се обећавао. Уколико обећани мираз прелази вредност од 200 динара, морао је бити направљен писани уговор. Врста ствари која се дају у мираз одређивала би обим мужевљеве власти над њом и наметала му је различите дужности када дође до повраћаја мираза. По престанку брака, муж је био дужан да жени, њеним наследницима или лицима која су дала мираз накнади вредност потрошних ствари и врати све непотрошне. У зависности од мираза различит је био карактер не само мужевљев, већ и жениних овлашћења над миразним добрима.

Недоумице у вези са миразом пренеле су се и на правну науку која није умела да одгонетне правну природу мира.

4. Мираз у савременом праву

Пре него што дамо објашњење о томе како је ово питање регулисано према сада важећем Породичном закону Републике Србије из 2005.године, неопходно је дати приказ самог историјског развоја овог питања почевши од доношења Основног закона о браку из 1946.године.

Одмах након окончања Другог светског рата и успостављању комунистичке владавине, донет је Основни закон о браку. Овај закон у члану 9 говори о одвојеној имовини брачних другова, а у члану 10 уводи имовински режим брачне заједнице.

Недореченост овог закона употпунио је Закон о имовинским односима брачних другова Народне Републике Србије из 1950. године.⁶³

У члану 12 овог Закона каже се: ***Имовина која је дата мужу у мираз од стране жене, њених родитеља или неког трећег лица, женина је посебна имовина. Жена може захтевати у свако доба, са изузетком из ст.1 чл.13 овог Закона да јој муж преда имовину.***

Док жена не затражи ову предају, сматра се да је овластила мужа да управља том имовином. Ако се мираз састојао из ствари на којима је муж по ранијим прописима стицао право својине са обавезом враћања по престанку брака, муж је дужан да ако има овакве предмете, да мираз врати кад год жена затражи.

Ради обезбеђења мираза датог у готовом новцу и потрошним стварима, жена је имала право да тражи укњижбу заложног права на мужевљевој непокретности.

Ако су из мираза покривени трошкови за вођење заједничког домаћинства, издржавање породице, васпитања и образовања деце или лечење брачног друга, од мираза ће се приликом повраћаја одбити сразмерни део при чему ће се узети у обзир имовинско стање и све околности једног и другог брачног друга.

Уколико мужу није предат уговорени мираз пре 19. маја 1946. године, муж нема право да захтева да се мираз преда.

⁶³ томе: Игњатовић, М.- Предбрачни имовинско – правни односи (докторска дисертација), Скопље, 2008, стр. 190.

Ваља напоменути да је Законом о имовинским односима брачних другова из 1950. године, мираз преименован у женину посебну имовину.

Овим Законом дато је право жени да у сваком тренутку може захтевати повраћај мираза.

По питањима везаним за повраћај мираза, судска пракса није имала уједначен критеријум. Наиме, повраћај непотрошних ствари је био неспоран, али је проблем настајао када се у мираз давала потрошна ствар. Потрошне ствари су прелазиле у својину мужа, али је он по престанку брака био обавезан да их врати жени. Међутим, судови надовежући се на предратну судску праксу, по овом питању често су нагињали мужевима, недосуђујући повраћај новца ако су та добра утрошена за потребе домаћинства. Да би се муж ослободио од повраћаја новца датог у мираз, морао је само доказати да је та средства утрошио за време трајања брачне заједнице. Ако би, пак, судском одлуком муж био у обавези да врати и потрошена средства дата у мираз, муж је могао да се споразуме са женом да јој уместо новца датог у мираз, преда неку непокретност.

Данас се у позитивном праву Републике Србије мираз третира као посебна имовина жене. Посебна имовина јесте целокупна имовина сваког супружника која није обухваћена правним режимом заједничке имовине.⁶⁴ Према томе, посебна имовина обухвата како имовину која је стечена пре склапања брака, тако и имовину која се стиче током трајања брака, а не радом.

Имовином коју је жена унела у брак као мираз, могла је да располаже самостално. То значи да жена са својом посебном имовином може располагати и склапати и све правне послове које правни поредак познаје. Једино ограничење код располагања посебном имовином постоји онда када заједничка имовина није довољна за подмирење текућих потреба брачне заједнице.

⁶⁴Види: Драшкић, М. – Породично право и право детета, Београд, 2011, стр. 422.

ЗАКЉУЧАК

Циљ овог рада био је приказ развоја мираза од периода Рима па до савременог права. Анализа мираза уједно је водила и анализи положаја жене.

У поглављу посвећеном миразу у Риму обухваћена су сва три периода римског друштва: предкласични, класични и посткласични период.

На почетку је у Риму мироз био регулисан обичајним правом с обзиром да су у том периоду важиле моралне норме. У овом периоду мироз се третирао као поклон мужу.

Када је брак постао значајан не само за породичну заједницу, већ и за друштво у целини, постаје предмет одредаба Грађанског права.

У задњем периоду Рима, поткласичном периоду, вероватно под утицајем хришћанства, мироз ће се третирати као наследни део жене. У суштини то ће бити наследни део који ће се преко ћерке пренести на унуке.

И поред великих разлика у односу на римско право по питању брачно имовинских односа, византијско право задржало је мироз с тим што је изједначило доприносе брачних другова у браку. Тако је мироз изједначен са *donatio propter nuptias*. За време трајања брака муж је управљао брачним давањима, међутим по престанку брака она би прелазила у својину жене.

Мироз као најважније брачно давање најпре се појавио у Италији, а када је ту учврстио своје позиције, почео је да се шири Европом. Поред рецепције римског права, било је и бројних других разлога који су довели до повратка мираза као најдоминантнијег брачног давања. Упркос бројним разликама и неким специфичним брачним давањима у статутима италијанских средњовековних комуна, када су у питању брак, брачно имовинско право и наследно право, послужиће као основа од које ће мироз кренути у освајање Европе.

У средњовековној Француској владало је германско право. Међутим, поновним оживљавањем римског права поделиће Француску на два дела: северни део земље обичајног права и јужни део који је обухватао земље писаног права. Без

обзира на све разлике између севера и југа Француске, оно што ће бити заједничко у читавој Француској под утицајем римског права је брачно давање - мираз.

Промене које су настале у средњем веку нису заобишле ни Немачку. Мираз се у Немачкој појавио у XIII веку, а већ XIV веку је био опште познат институт брачног имовинског права. Спрема и мираз спојени су у *Gerade* и у случају престанка брака припадао би жени.

Средњовековна Србија није познавала мираз. Међутим, захваљујући мисионарима који су ширили хришћанство, стигло је и византијско право, а са њим и мираз. С обзиром да су *Синтагмат* и *Прохирон* чинили саставни део законодавства цара Душана, из њих су преузети прописи посвећени миразу. У Србији се тада користио термин *прђија* који је означавао мираз.

Оно што је обележило право у XIX веку јесте доношење великих кодификација. Велики број законодавства у XIX веку прихватио је миразни режим.

У Француској *Code Civil* промовише слободу уговарања и међу супружницима, допустио је брачним друговима да могу сами изабрати брачни имовински режим уневши га у брачни уговор. *Code Civil* прописује да се супружници опредељују или за режим заједнице или за миразни режим. Појашњено је да се мираз не може конституисати обичном стипулацијом, већ мора бити изричито наведено у брачном уговору.

У Француској је мираз у XIX веку био у успону, а колики је утицај имао, говори чињеница да се и у најтежим кризним временима током револуционарних дешавања и тада давао. Међутим, могућност жена да се запошљавају, раде и да се од сопствених прихода издржавају, доводи до тога да мираз постане сувишан и да се полако потискује из брачне праксе Француске.

Аустријски грађански законик предвидео је обавезу давања мираза. Уколико вереница нема сопственог имања, родитељи су били у обавези да ћерки приликом удаје дају мираз. *Аустријски грађански законик* је мираз који родитељи дају сматрао наследним делом кћери. Мираз је унапред морао бити договорен, мужу је припадало право плодоуживања, а ако се радило о новцу и потрошним стварима, онда му је припадала потпуна својина.

Српски грађански законик донешен 1844. године, преузима мираз од свог узора *Аустријског грађанског законика*. Међутим, због уступака који су учињени обичајном праву доводи до тога да српски мираз не буде идентичан са аустријским.

АГЗ прописује обавезу да родитељи приликом удаје кћери имају обавезу да дају мираз, док се у *Српском грађанском законнику* ова обавеза изоставља.

С обзиром да није било домаћег термина, искористио се турски израз за наследство - мираз. До краја Првог светског рата мираз ће бити свеприсутан у српском праву и традицији народа.

Последње поглавље овог рада посвећено је миразу у савременом праву Србије.

Мираз је у Србији почетком XIX века био апсолутно непознат. Међутим, средином XIX века долази до појаве мираза, а за то постоје и бројни разлози. Један од разлога је и тај што је Србија због честих ратова остала без већег дела мушке популације, па по чистом закону понуде и тражње, родитељи девојке давали су мираз како би јој повећали шансу за удају. На даљи развој мираза у Србији утицало је и доношење *Српског грађанског законика*.

Последња фаза у животу мираза у Србији представља период доношењем закона о браку 1946. године и траје до краја прошлог века. Недореченост овог закона употпуњује закон о имовинским односима брачних другова из 1950. године. Овим законом се каже да имовина дата у мираз мужу је женина посебна имовина. Жена у сваком тренутку може захтевати повраћај мираза. Овим законом мираз је преименован у женину посебну имовину.

На основу претходно утврђене анализе мираза од римског па до савременог права, може се потврдити хипотеза да је римски мираз (*dos*) несумњиво допринео развоју мираза како у средњем веку, тако и у грађанском друштву и савременом праву.

Чињеница да се средњовековно право развијало под утицајем римског права као и чињеница да су грађански законици XIX и XX века донети под утицајем римског права и да је у њима мираз био регулисан као и у римском праву, говори о томе да је римски мираз имао несумњиво велики утицај. Утицај римског мираза

(dos) може се видети и у савременом праву с тим што се последњих деценија мираз полако губи из обичаја народа и претвара се у поклон младом брачном пару.

ЛИТЕРАТУРА

- ARJAVA, A. - Women and law in late antiquity, Oxford, 1998.
- АРАНЂЕЛОВИЋ, Д. – Неколико речи о миразу, спреми и удомљењу у нашем грађанском законику, Београд, 1905.
- ВИШИЋ, М. – Законици древне Месопотамије, Сарајево, 1989.
- ДРАШКИЋ, М – Породично право, Београд, 2011.
- ЂОРЂЕВИЋ, Т. – Положај жене у наш народни живот, Београд, 1984.
- ХОРВАТ, М. – Римско право, Загреб, 2002.
- ИГЊАТОВИЋ, М. – Предбрачни имовинско правни односи у римском и савременом праву (докторска дисертација), Скопје 2008.
- ИГЊАТОВИЋ, М. – Предбрачни имовинско-правни односи у Србији XIX и XX века, Пешчаник, Ниш, 2010.
- ЈОВАНОВИЋ, М. - Августово брачно законодавство (кадукарни закони), докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Београд, 1994.
- ЈОВАНОВИЋ, М. – Зборник две стотине година од доношења Француског грађанског законика, Ниш, 2005.
- ЈОВАНОВИЋ, М – Породица у доба доношења грађанског законика за кнежевину Србију, Зборник радова, Србија 1804 – 2004, Ниш.
- КОВАЧЕК – СТАНИЋ, Г. – Упоредно породично право, Нови Сад, 2002.
- ЛУКИЋ, П. - Методологија права, Београд, 1977.
- НИКОЛИЋ, Д; ЂОРЂЕВИЋ, А. – Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2002,
- НИКОЛИЋ, Д. – Општеправна историја, Ниш 2007.
- ПЕТРОВИЋ, М. – Велики правни системи, Ниш, 2009.
- ПУХАН, И. – Римско право, Београд, 1982.
- ПУХАН, И. - Римско право, Београд, 1977.
- ПОПОВИЋ, Д.; ШАРКИЋ, С. – Велики правни системи и кодификације, Београд, 1996.
- РИТЕР, Л. А. – Данашње римско право, превод, Мијушковић.
- РОМАЦ, А. – Римско право, Загреб, 1971.
- СТАНИМИРОВИЋ, В. – Права жена у старом Египту, правна држава у антици – про ет контра, Београд, 1998.
- СТАНИМИРОВИЋ, В. – Мираз у Србији у XIX и XX веку, Србија 1804-2004, Ниш, 2005.
- СТАНИМИРОВИЋ, В. – Схватања о миразу у антици и његов утицај на поимање мираза код Срба, антички свет, европска и српска наука, Београд, 2009.
- СТАНИМИРОВИЋ, В. – Брак и брачна давања, Београд, 2006.

